



Forum Jämlik stad 23 februari: Tema mänskliga rättigheter

Torsdagen den 23 februari var det dags för det fjärde seminariet i serien Forum Jämlik stad. Temat för dagen var mänskliga rättigheter och inbjudna talare var Maria Jacobsson, journalist med fil. mag. i vetenskapsteori samt Anna-Carin Jansson, planeringsledare på Stadsledningskontoret på avdelningen Mänskliga rättigheter. Seroj Ghazarian, som arbetar med HR-utveckling på intraservice var inbjuden i rollen som samtalsledare för det öppna samtalet efteråt.

Forumet inleddes av Ritva Gonzalez, samordningschef för Jämlikt Göteborg och chef för S2020 och fokusområdet Strukturella förutsättningar i Jämlikt Göteborg, och Klas Forsberg, avdelningschef för mänskliga Rättigheter på Stadsledningskontoret.

Maria Jacobsson: "Mänskliga rättigheter och Jämlikhet – två sidor av samma mynt"

Maria Jacobsson har haft många olika uppdrag, både som journalist och utredare, där hon framförallt arbetat från ett rättighetsbaserat och normkritiskt perspektiv. Hon föreläste på temat "Mänskliga rättigheter och Jämlikhet – två sidor av samma mynt" med fokus på att berätta om dess historiska framväxt, hur de utvecklats och att reda ut begreppen.

Såväl mänskliga rättigheter som jämlikhet har gamla historiska rötter, men har framförallt vuxit fram under moderniteten. När den moderna nationalstaten började växa fram på 1600-talet var det en framstegsinriktad tid där fokus lades på vetenskap och rationalitet, individen ställdes i centrum, människan kom alltmer att ses som en förnuftig varelse och idéströmningar om jämlikhet inför lagen började växa sig starkare.

Maria presenterade några viktiga historiska strömningar i mänskliga rättigheters utveckling, såsom att dess rötter framförallt är liberalfilosofiska och hon tog upp exempel på politiska filosofer som bidragit till att formulera rättigheter såsom till exempel John Locke, Mary Wollstonecraft, John Stuart Mill och Harriet Taylor Mill. Viktiga milstolpar i utvecklingen är Magna Charta 1215, Bill of Rights i England 1689, den amerikanska självständighetsförklaringen från 1776 och den franska deklarationen om människans och medborgarens rättigheter från 1789. Men det var långt ifrån alla som betraktades som fullvärdiga människor. Slavhandel pågick, kvinnor uteslöts och rösträtten var begränsad till vissa. Det var först efter

andra världskriget som den moderna idén om mänskliga rättigheter skrevs in i folkrätten och blev en överordnad norm med syfte att skydda alla människor från politisk, juridisk och social orättvisa. År 1948 antogs FN:s Universella deklaration om Mänskliga rättigheterna. Därefter har konventioner, fördrag, förordningar och direktiv som vidgar och fördjupar till exempel utifrån olika mångfaldsgrunder antagits som förtydligar staters åtagande.

"All human beings are born free and equal in dignity and rights", fastslås i Universaldeklarationen, vilket har översatts och tolkats med lite olika nyansskillnader av medlemsstaterna, berättar Maria. Vad är då mänskliga rättigheternas huvudsakliga syfte, frågade Maria publiken. Jo, mänskliga rättigheter reglerar framförallt relationen mellan statsmakten och individen och ansvaret på att de efterlevs vilar på det offentliga och allmänna. För att passa svensk rättsordning har framförallt Sverige arbetat med harmonisering av all lagstiftning och mänskliga rättigheterna finns inbyggda i andra lagar såsom skollagen och socialtjänstlagen.

Mänskliga rättigheter är ett juridiskt formulerat område med en omfattande rättspraxis. Stater som ratifierat deklarationer och konventioner övervakas regelbundet för att tillse efterlevnaden av de mänskliga rättigheterna. Skyddet mot diskriminering är kärnan i mänskliga rättigheter som i Sverige och är förankrat i bland annat Regeringsformen och i Diskrimineringslagen. Maria lyfte fram att det finns flera myter om mänskliga rättigheter i Sverige, såsom att det inte behövs något aktivt arbete för att vi kommit så långt, men Sverige ådrar sig faktiskt kritik för att till exempel inte synliggöra strukturell diskriminering i sitt arbete.

Arbetet med mänskliga rättigheter utsätts också för kritik och därmed utmaningar. Några av de vanligaste invändningarna är att mänskliga rättigheter är ett individualistiskt koncept som förutsätter en rationell individ som kan utkräva sina rättigheter och att det finns en etnocentrism inbyggd som utgår utifrån den vita västerländska mannen som människoideal. Det finns också en tendens att bortse från strukturell diskriminering, vilket dock har blivit en allt viktigare del av MR-konceptet och dess praktik.

Efter en genomgång av mänskliga rättigheters historia och framväxt presenterade Maria några viktiga strömningar i relation till begreppet jämlikhet. Jämlikhet har en lång idétradition, en liberal sådan och framförallt en socialistisk och socialdemokratisk med kopplingar till välfärdssamhället. Centrala utgångspunkter är alla människors lika värde och att makt och möjligheter därför ska fördelas rättvist vad avser samhällets ekonomiska resurser. Jämlikhet är framförallt ett politiskt samhällsideal. Maria lyfte fram några av dess viktigaste filosofer som

bidragit, bland annat Karl Marx och Max Webers vitt skilda analyser av att samhället har en hierarkisk struktur där individens möjlighet att agera och handla är mer eller mindre begränsad utifrån klass och även normer.

Maria framför att jämlikhet är ett politiskt och filosofiskt kontroversiellt begrepp och svårdefinierat koncept för att det brukas på olika sätt. Liberalismen har en tradition att utgå utifrån ett individualistiskt jämlikhetsbegrepp som lägger tyngdpunkt på individens rätt till egen och fri utveckling medan socialismens mer kollektivistiska syn lägger tonvikt på att alla grupper ska ha lika möjligheter till förverkligande. När begreppet används behöver det klargöras vad som ska vara jämlikt, är det materiella tillgångar, hälsa eller lika inför lagen som avses? Även vilka kategorier av individer som ska vara jämlika är viktigt att förtydliga för att inte osynliggöra och diskriminera grupper. Jämlikhetsbegreppet kan ha en tendens till likformighet, menar Maria. Medvetenhet om vithetsnorm, maskulinitetsnorm och medelklassnorm innebär utmaningar för jämlikhetsbegreppet. Utmanar gör även den ekonomiska marknadsorienteringen i samhället med dess valfrihetsideal.

Maria lyfte därefter flera olika definitioner på jämlikhet som kan vara intressanta att jämföra med varandra. I den svenska regeringsformen står det:

”Det allmänna ska verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt tas till vara. Det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person.”

Detta kan jämföras med till exempel Storbritannien som har en jämlikhetslag som definierar dels allmännas plikt gällande socioekonomisk ojämlikhet och dels jämlikhet utifrån diskrimineringsgrunder där även ett intersektionellt perspektiv finns integrerat.

Maria menar att det är nödvändigt i ett jämlikhetsarbete att inkludera olika kategorier i analysen för hittills har den vita heterosexuella mannen gynnats av jämlikhetsarbetet och olika gruppers livsvillkor och förutsättningar osynliggjorts. Hon lyfte upp att utgångspunkter för folkhälsoarbetet bör vara såväl olika socioekonomiska villkor som hälsoskillnader i samhället utifrån olika diskrimineringsgrunder.

Maria avrundade med att sammanföra mänskliga rättigheter, jämlikhet och rättvisa genom att lyfta fram att mänskliga rättigheter bildar ett system av delvis villkorade möjligheter och att jämlikhet, genom bland annat fördelning av resurser, skapar förutsättningar för individer att åtnjuta rättigheter.

ANNA-CARIN JANSSON "Jämlikhet för vem – om normkritik och en inkluderande stad"

Sedan var det dags för Anna-Carin Jansson, från stadsledningskontorets MR-avdelning, som föreläste om hur arbetet med mänskliga rättigheter och normkritik omsätts i praktiken i Göteborgs stad, ett svårt och mycket angeläget arbete.

Anna-Carin började med att konstatera att i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna står det "Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter" och ställde publiken frågan vilka ingår i begreppet "alla"? När vi utformar verksamheter, hur fungerar det egentligen för var och en utifrån t ex kön, könsöverskridande identitet, funktionalitet och etnicitet? Våra föreställningar och associationer om den tänkta brukaren, invånaren, göteborgaren, påverkar och begränsar oss när vi planerar verksamheter i staden.

Hur kommer detta sig? Jo, det finns outtalade strukturer som riskerar att stänga ute och även diskriminera människor. Normkritik är ett kraftfullt analytiskt verktyg som hjälper oss att granska våra verksamheter och strukturer och dess inneboende föreställningar om vad som ses som "normalt" och vilka som tillhör det tänkta "vi:et". Utifrån normkritik kan vi se rådande maktordningar såsom t ex hur vithetsnormen och heteronormen har gjort ett djupt avtryck på samhället och skapat ojämlikheter. Ett normkritiskt seende hjälper oss att se vilka som inkluderas och exkluderas. Ett exempel på detta som Anna-Carin lyfte upp är att det inför den könsneutrala äktenskapslagstiftningen som infördes 2009 gjordes opinionsundersökningar där frågan ställdes "tycker du att samkönade par ska få gifta sig"? Vad är det för bakomliggande norm som detta speglar? Hade frågan ställts om en vit och svart person skulle få gifta sig, hade de flesta idag reagerat instinktivt över frågans absurditet. Vissa grupper mänskliga rättigheter har inte varit och är fortfarande inte lika självklara.

Anna-Carin framförde att frågor som "var kommer du ifrån" och ämnen som att "komma ut" riktas och associeras till vissa grupper i samhället, och inte till alla. Vilka föreställningar har vi med oss när vi ställer frågor? Utanförskap är vidare ett vanligt men mycket problematiskt begrepp för vem har tolkningsföreträde att definiera detta? Det är innanförskapet vi behöver granska för att få till en förändring.

Arbetet med mänskliga rättigheter är högst angeläget i Sverige vilket bland annat exemplifieras med att FN:s övervakningsorgan har riktat kritik mot hur livssituationen är för många minoritetsgrupper. Det finns planer på att

inrätta ett nationellt MR- institut som har som uppgift att övervaka hur det offentliga uppfyller sina åtaganden.

Hur görs och ska detta arbete då göras i Göteborgs stad? Anna-Carin presenterade en del strukturella utmaningar i arbetet som hon ser. En av dessa är hur arbetet med två av stadens prioriterade mål, *"Göteborg ska vara en jämlik stad"* och *"De mänskliga rättigheterna ska genomsyra alla stadens verksamheter"*, ska utvecklas och utformas i relation till varandra. Stadsledningskontoret har fått i uppdrag att strategiskt stödja och stärka samverkan med *"Jämlikt Göteborg- hela staden socialt hållbar"* kring medborgarinflytande och inkluderande perspektiv.

En annan utmaning hon ser är att kvalitativ eller kvantitativ data för olika grupper är nödvändigt för att kunna göra en normkritisk analys på en strukturell nivå. När medarbetarenkäten för Göteborgs stad, som tidigare har utgått utifrån tvåkönsnormen, gjordes om och möjligheten att definiera sig som *"annat"* lades till, blev det tydligt att arbetsmiljön är betydligt sämre för de som inte definierar sig som man eller kvinna. Anna-Carin var tydlig med att hon tycker vi måste ta fram underlag och utveckla våra analysverktyg men detta måste problematiseras. Statistiskt underlag är ett känsligt kapitel då Sverige har strikta datalagar avseende vilka kategorier människor får registreras utifrån, vilket härstammar från Sveriges mörka historia i hur sådan data missbrukades av Rasbiologiska institutet. Det finns dock även kvalitativa metoder men dessa använder vi sällan.

Inriktningar för Göteborgs stads arbete med mänskliga rättigheter är att all verksamhet ska genomsyras av ett normkritiskt perspektiv och principen om icke-diskriminering och normkritisk kunskap ska vara vägledande och genomgående i alla led av stadens arbetsprocesser. I Göteborgs stads budget för 2017 finns flera uppdrag kopplade till målen med bland annat utbildningsinsatser för att höja den normkritiska kompetensen i staden och att likabehandlingsplaner ska formuleras utifrån samtliga diskrimineringsgrunder.

Arbetet med mänskliga rättigheter i staden har bland annat resulterat i att kommunen 2017 antog den första HBTQ-planen, där bland annat behov av skyddade boende för transpersoner och för män lyfts fram som två viktiga åtgärder.

Anna-Carin avrundar med att konstatera att vi har mycket arbete att göra i staden. Vi behöver skaffa oss kompetens om olikheter och använda olika metoder och arbetssätt för att ge möjligheter till alla människor att vara med på banan.

Öppet samtal och diskussioner ledda av Seroj Ghazarian:

Efter föreläsningarna var det tid för en timmes öppet samtal som leddes av Seroj Ghazarian. Flera intressanta frågor och reflektioner lyftes upp. Ett av ämnena var att mänskliga rättigheter är byggt på att individen vet sina rättigheter och kan utkräva sina rättigheter vilket ställer höga krav på utbildning då kunskapen om ens rättigheter är ojämnt distribuerade i samhället. Civila samhället har spelat en oerhört stor roll för utbildning av mänskliga rättigheter men utbildningssystemet behöver ta en aktivare roll. Ett annat ämne som lyftes upp var värdet av likvärdig service i relation till mänskliga rättigheter och huruvida det är tjänstemän eller invånare som ska bedöma en verksamhets kvalitet. Behovet av att höja normkritisk kompetens och kunskap hos personal lyftes också upp. Det lyftes också upp att det finns flera råd i staden som sitter på en särskild kompetens som det är viktigt att ta tillvara på då samtalet med rättighetsbärarna är en viktig del av normkritiskt arbete såväl som att arbeta med delaktighet och transparens.

Seroj Ghazarian presenterade två frågor som diskuterades i smågrupper. Den ena frågan löd: På vilket sätt, med utgångspunkt från den egna verksamheten, beaktar vi mänskliga rättigheterna i vårt arbete med jämlikt Göteborg? Den andra frågan var: Vad mer behöver hända för att vi ska kunna ta oss an dessa perspektiv i vårt arbete med Jämlikt Göteborg?

Några av deltagarna berättade om en intressant diskussion gällande begrepp. I vissa delar av staden används begreppet invånare, medan i andra delar används begreppet medborgare. Det reflekterades över att invånare är ett mer inkluderande begrepp än medborgare då medborgare exkluderar många människor som är en del av staden. I Budgeten från 2017 står det "alla som bor, arbetar eller vistas i Göteborg".

Diskussionen om jämlikhetsdata lyftes också upp, att kategorisera utifrån till exempel etnicitet kan vara mycket problematiskt. Utifrån högerextrema strömningar idag kan det finnas en befogad oro gällande att data kan komma att användas mot sitt syfte. Olika råd i staden har olika inställningar till jämlikhetsdata utifrån historiska erfarenheter, och Anna-Carin berättade att till exempel HBTQ-rådet är positiva medan Romska rådet är mycket skeptiska.

Ritva avrundade dagen med att konstatera att dagen varit stimulerande och att även om staden ibland har en tendens att arbeta i stuprör finns det en gemensam visionsbild. Vi behöver kunna se varandra för att agera tillsammans och för att klara detta behövs det gemensamma analyser.

Dokumenterat av Samira Abutaleb Rosenlundh, Jämlikt Göteborg, Social
resursförvaltning